

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗИЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Гуменюк Л. С.

ВСТУП

Українська економіка продовжує переживати потрясіння після глобальної пандемії COVID-19 та через повномасштабне вторгнення росії в Україну. Одним із факторів, які мають стати основою стабілізації та відновлення докризового рівня розвитку економіки є забезпечення високого рівня фінансової інклюзії. Дане поняття означає рівнозначний доступ до фінансових продуктів та послуг з подальшим їх використанням. Основою доступності фінансових продуктів є обґрунтована ціна, рівний доступ усіх груп населення незалежно від їх індивідуальних особливостей, відповідність потребам користувачів та екологічність самого фінансового процесу.

Традиційно детермінантами фінансової інклюзії є забезпечення високого рівня фінансової грамотності усіх учасників фінансових відносин, захисту прав користувачів фінансових продуктів і послуг та однаковий доступ до них незалежно від рівня доходу, освіти чи місця проживання населення. Європейський Союз активно просуває стратегію максимізації фінансової інклюзії задля відновлення економічного зростання після спаду внаслідок COVID-19. Національний банк України разом з Міжнародною Фінансовою Корпорацією (IFC), яка входить до Групи Світового Банку, запусив ряд програм та проєктів з 2020 року по підвищенню фінансової інклюзії задля економічного зростання в Україні¹. Метою даної ініціативи була оптимізація стратегії сталого зростання економіки України через зменшення прогалів, які пов'язані з фінансовою інклюзією. Проте військова агресія сповільнила та зупинила деякі проєкти, а тому перед українськими регуляторами стоїть надважке завдання – не тільки наздогнати заплановані показники, а й перевершити їх.

Наслідками початку повномасштабного вторгнення є збільшення різних вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи, сім'ї без годувальника, сироти, інваліди, ветерани війни, для яких доступ

¹ Проєкти/програми із залучення досвіду та спеціалізованих знань міжнародних партнерів із розвитку. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/events/finansova-inklyuziya-zadlya-ekonomichnogo-zrostannya-v-ukraini>

до певних фінансових послуг часто є ускладненим. Виходячи з цього, одним із пріоритетних напрямків, в рамках підвищення фінансової інклюзії, є створення спеціальних державних програм з актуальними продуктами для кожної окремої групи. До того ж, варто проводити інформаційні кампанії по підвищенню обізнаності прав цих споживачів.

В сучасному світі розвиток будь-якого процесу напряму залежить від використання інноваційних інструментів. Українська економіка сприйнятлива до фінансових інновацій, про що свідчить значна кількість фінтех стартапів та необанків. Отже, розвиток фінансової інклюзії в Україні має будуватись із залученням інноваційних технологій: популяризація мобільних платежів, адаптація та імплементація технологій блокчейну до українського ринку, створення електронних грошей, розробка персоналізованих фінансових продуктів, реалізація соціальних кредитних програм для вразливих груп населення. Загалом, базовим принципом фінансової інклюзії має стати зручність, доступність та швидкість для усіх потенційних користувачів.

Українська економіка має потужний потенціал для відновлення та розвитку після закінчення війни при підтримці міжнародних партнерів, але одночасно з цим має проводитись відповідна внутрішня фінансова політика, основана на фінансовій інклюзії. Ключовими напрямками мають стати заходи направлені на зменшення попиту на готівку, підвищення рівня фінансової грамотності, переведення соціальних виплат на безготівковий формат, створення відповідної фінансової культури для всіх груп населення, в тому числі спеціалізованих програм для дітей, молоді та старшого покоління.

1. Роль фінансової інклюзії в економічному зростанні України та країн Європейського Союзу

Фінансова інклюзія тісно переплітається з доступом до цифрових інновацій, оскільки більшість її індикаторів пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій. Особливої важливості сучасні технології набули під час глобальної пандемії COVID-19 та в пост-кризовому відновленні. З 2020 року більшість країн, в яких пандемія активно розповсюдилась, перейшли на віддалений формат роботи, що стало ключовим викликом як для роботодавців, так і для самих працівників. Це було пов'язано з тим, що ефективність віддаленої праці залежала від рівня цифрової освіченості усіх учасників трудових відносин. Відповідно, усі були зацікавлені у підвищенні рівня цифрової грамотності працівників компаній, які були змушені працювати з дому.

Такі заходи в свою чергу вплинули на розвиток фінансової інклюзії по всьому світу.

На сьогоднішній день існує ряд визначених Світовим Банком індикаторів фінансової інклюзії², які замірювали раз в три роки в період 2011–2021 рр., а з 2022 р. моніторинг має стати щорічним. Групи індикаторів стосуються таких напрямків фінансової участі населення, як: наявність фінансового рахунку, випадки займу коштів з різних джерел (в тому числі екстрені займи з періодом погашення 7-30 днів), наявність кредитів (в тому числі іпотечних), наявність депозитів, наявність доступу до мережі Інтернет, використання мобільного додатку чи онлайн платформ банків, здійснення онлайн-платежів (покупки в магазинах, комунальні платежі, інше), наявність фінансових труднощів внаслідок COVID-19, опитування щодо фінансового питання, яке найбільше хвилює, та інше. Кожен з індикаторів має наступні розрізи: чоловіки/жінки; з/без вищої освіти; працюючі/безробітні; бідніші (40%)/багатші (60%); молодші (15-24 роки)/старші (25+ років); містяни/селяни.

Основою розвитку фінансової інклюзії загалом є наявність фінансового рахунку, оскільки він забезпечує можливість отримання всіх супутніх фінансових послуг, а фактором, який її підвищує є доступ до мережі Інтернет. Розглянемо динаміку відповідних індикаторів в період 2011–2021 рр. (рис. 1).

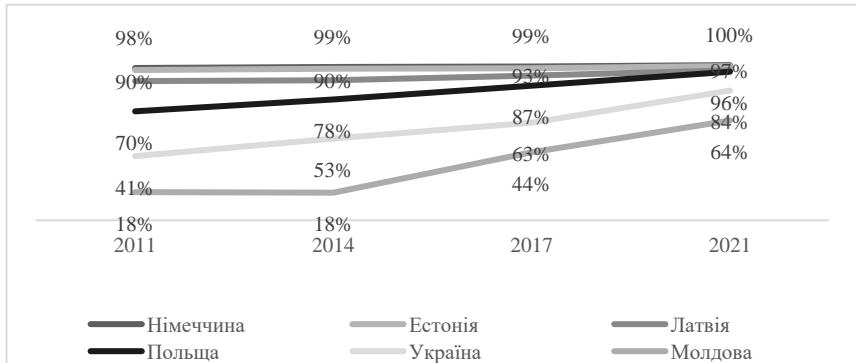


Рис. 1. Динаміка наявності фінансових рахунків (% від населення) в 2011–2021 рр.

Джерело: складено автором на основі *The World Bank*³

² Global Financial Inclusion | DataBank. *DataBank* / *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>

³ Global Financial Inclusion | DataBank. *DataBank* / *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>

Порівнюючи наявність фінансових рахунків у населення країн Європейського Союзу та України за проаналізований період, можемо виділити дві групи: Німеччина та країни Балтії, в яких протягом 2011–2021 рр. показник знаходився на високому рівні >90%; Польща, Україна та Молдова, в яких показник набув значного зростання в період після 2017 р., що пов'язано в першу чергу з впливом COVID-19 та відповідною цифровізацією усіх сфер життя. Варто зазначити, що в даній групі Україна знаходиться на передостанньому місці перед Молдовою, що свідчить про наявний потенціал для росту через підвищення рівня довіри населення до банківської системи в цілому, оскільки на даному етапі це одна з головних причин нижчих показників фінансової інклюзії⁴.

Європейський Союз приділяє питанню підвищення рівня фінансової інклюзії багато уваги в рамках відновлення економічного зростання до докризових показників, так як між ними існує пряма залежність⁵. Проте країнам ЄС легше покращувати похідні показники фінансової інклюзії, оскільки в 2011 році у переважній більшості населення вже існували фінансові рахунки через відповідну підтримку з боку держави. За темпами росту ключових показників Україна найбільш споріднена з Польщею. Порівняємо penetрацію фінансових рахунків, доступу до мобільного Інтернету та користування мобільними застосунками цих країн у 2021 році (рис. 2).

Виходячи з вищенаведеного бачимо, що для Польщі характерним є правильне звуження воронки фінансової інклюзії, тобто кожна з когорт воронки є меншою за попередню. Це свідчить про поетапне опрацювання кожної групи з максимізацією їх залучення. В Україні зворотна ситуація – в 89% населення є доступ до мережі Інтернет, але при цьому в 84% населення існує фінансовий рахунок (на 5 в.п. менше), з яких лише 29% використовують мобільний додаток чи Інтернет-платформу банку для здійснення фінансових операцій (в Польщі 60%). Проте варто зауважити, що в 2022 році після початку повномасштабного вторгнення більшість українців скористались можливістю отримати допомогу від держави та міжнародних організацій, що значно підвищило описаний показник. Ще одним драйвером росту стали волонтерські збори, найзручнішим способом поповнення яких є

⁴ Кривич Я. М., Мартянова Ю. А. Криза довіри до банків: зміст, форми прояву та наслідки. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7388>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.46>

⁵ Ozili P. K., Ademiju A., Rachid S. Impact of financial inclusion on economic growth: review of existing literature and directions for future research. *International Journal of Social Economics*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1108/ijse-05-2022-0339>

мобільні додатки. Тому останні дані The World Bank не враховують події 2022 року, які значно цифровізували фінансову поведінку українців.



Рис. 2. Показники фінансової інклюзії в Україні та Польщі в 2021 р.

Джерело: складено автором на основі The World Bank⁶

Ще одним аргументом у підтримку активного розвитку фінансової інклюзії в Україні є швидші темпи приросту ряду показників в порівнянні з іншими країнами Європейського Союзу (таблиця 1).

Аналізуючи динаміку показників фінансової інклюзії України бачимо, що кожен з них демонструє додатний приріст в 2021 р. у порівнянні з 2011 р., окрім показника наявності певних грошових заощаджень (-5 в.п.), що свідчить про значний вплив пандемії

⁶ Global Financial Inclusion | DataBank. *DataBank | The World Bank.*
URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>

COVID-19 на добробут українців. З іншого боку, показник наявності певного виду займу коштів України є найбільшим в групі +15 в.п., в той час як в Німеччині +11 в.п., а в Польщі +5 в.п., що є ознакою нерівномірного розвитку доступності позик у регіоні.

Таблиця 1

Приріст ключових показників фінансової інклюзії України та країн Європейського Союзу в 2021 р. у порівнянні з 2011 р.

Показник	Україна	Польща	Молдова	Німеччина
Наявність фінансового рахунку	+42 в.п.	+26 в.п.	+46 в.п.	+2 в.п.
Наявність певного виду займу коштів	+15 в.п.	+5 в.п.	-2 в.п.	+11 в.п.
Наявність кредитної карти	+18 в.п.	+7 в.п.	+6 в.п.	+21 в.п.
Використання кредитної карти	+8 в.п.	+6 в.п.	-	+8 в.п.
Наявність дебетової карти	+36 в.п.	+47 в.п.	+30 в.п.	+6 в.п.
Використання дебетової карти	+25 в.п.	+41 в.п.	+25 в.п.	+5 в.п.
Наявність певних грошових заощаджень	-5 в.п.	+12 в.п.	+8 в.п.	+6 в.п.

Джерело: складено автором на основі The World Bank⁷

В цілому, роль фінансової інклюзії в економічному зростанні України та країн Європейського Союзу є вирішальною, хоча й знаходиться на рівних етапах свого розвитку. Підвищення рівня фінансової інклюзії стає основою розширення доступу до фінансових продуктів та послуг для більших верств населення, покращення інвестиційного клімату всередині країни і відповідного розвитку та підтримки підприємництва. В свою чергу хороший інвестиційний клімат допомагає збільшити доступ до капіталу, залучати нові середньо- та довгострокові інвестиції, стимулювати економічну активність, а отже, підтримувати стабільність фінансової системи. Розвиток і підтримка підприємництва в основному стосується малого та середнього бізнесу, а тому це сприяє збільшенню доходів населення, зменшенню нерівності вразливих груп суспільства, з відповідною оптимізацією використання наявних фінансових ресурсів.

⁷ Global Financial Inclusion | DataBank. *DataBank* / The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>

В комплексі ці заходи є джерелом економічного зростання, залучення інновацій та стійкого розвитку країни.

Враховуючи ключові показники фінансової інклюзії України та деяких країн Європейського Союзу, варто будувати стратегію розвитку повоєнної України на прикладі європейських держав, оскільки більшість показників є нижчими, ніж у них. Центральним компонентом стратегії має стати адаптація та максимальне залучення у фінансові процеси вразливих груп населення, які постраждали під час повномасштабного вторгнення росії до України.

2. Місце фінансової інклюзії у забезпеченні рівного доступу до фінансових послуг вразливих груп населення, які постраждали від війни в Україні

Неспровоковане вторгнення росії до України збільшило кількість вразливих груп населення. Їх особливістю є те, що вони стали безпосередніми жертвами війни, але при цьому не обов'язково були її учасниками, оскільки більшість постраждалих є цивільними особами. Відповідно, першочерговим завданням в повоєнній відбудові є комфортна імплементація цих людей в усі фінансові процеси.

Оптимальним варіантом покращення фінансової інклюзії є створення спеціальних програм розвитку для кожної окремої групи. Сегментація дає змогу покращувати сприйняття продукту, будувати міцні відносини між потенційним клієнтом та надавачем послуг, а також адаптувати фінансовий продукт під конкретні потреби⁸. Для цього поділимо типи вразливих груп населення на два сегменти: цивільні та військові особи (рис. 3).

Очевидно, що підвищення рівня фінансової інклюзії одної вразливої групи населення буде покращувати загальний стан фінансового включення. Розглянемо деякі програми по підтримці вразливих груп населення на прикладах світової практики.

Внутрішньо переміщені особи⁹ (ВПО) – це люди, які були змушені залишити свої домівки через війну і переселилися в інші регіони України. Найчастіше, ця група стикається зі складнощами в отриманні житла, роботи та доступу до соціальних та фінансових послуг. Ця група тісно переплітається з групою людей, які втратили майно чи житло. Успішним прикладом для таких умов є комплекс заходів уряду Японії

⁸ Empowering the poor through financial services. CGAP. URL: https://www.cgap.org/sites/default/files/publications/2019_07_Technical_Guide_Data_Driven_Segmentation.pdf

⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 2 червня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

для постраждалих від вибуху на АЕС Фукусіма. Уряд Японії створив «Корпорація, що сприяє наданню компенсації за ядерну шкоду» (The Nuclear Damage Compensation Facilitation Corporation¹⁰), яка розглядала заяви на компенсацію та визначала їх розмір. Комісія дотримувалася прозорих процедур та критеріїв при визначенні компенсацій та забезпечувала доступність інформації для постраждалих. Також урядом впроваджувались заходи по наданню робочих місць та житла переміщеним особам, а також програми по розвитку малого бізнесу. Крім урядових програм, компенсації надавались організацією «Токійська електрична компанія» (Tokyo Electric Power Company Holding¹¹, TEPCO), яка була оператором АЕС Фукусіма. TEPCO зобов'язалася виплачувати компенсацію постраждалим особам та відшкодовувати прямі збитки, пов'язані з аварією.

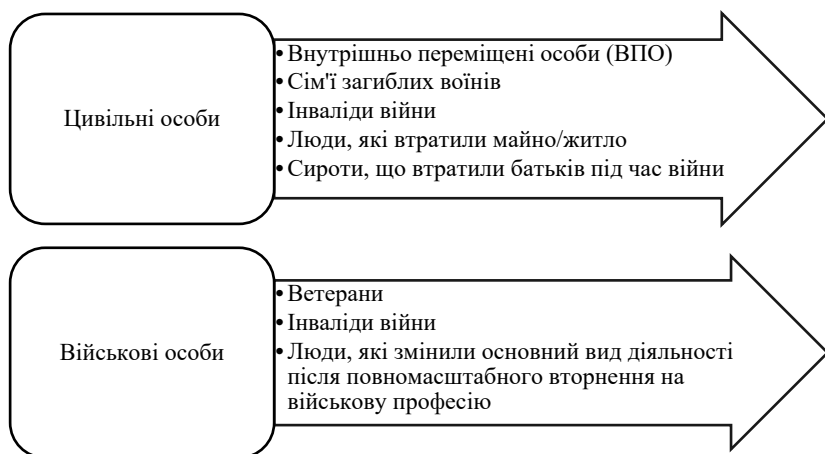


Рис. 3. Вразливі групи населення, які виникли під час російсько-української війни

Джерело: власна розробка автора

Для даної категорії вразливих груп населення ключовим є наявність місця проживання та джерела заробітку, в тому числі й компенсацій від державних та міжнародних фондів. Часто суми допомоги може бути

¹⁰ Official website of The Nuclear Damage Compensation Facilitation Corporation. URL: <https://www.dd.ndf.go.jp/english/>

¹¹ Official website of Tokyo Electric Power Company Holding. URL: <https://www.tepco.co.jp/en/decommision/index-e.html>

недостатньо для комфортного життя, тому ефективним інструментом є надання грантів та безвідсоткових кредитів на ведення власного підприємництва. Також такий варіант допоможе створити додаткові робочі місця, а тому й покращить доступ до фінансових ресурсів.

Наступними вразливими групами є сім'ї загиблих воїнів, тобто близькі військових, які загинули під час війни, та сироти, які втратили батьків внаслідок війни. Найчастіше вони зазнають фінансових труднощів через втрату годувальника сім'ї. В Україні існують пенсії по втраті годувальника для родин загиблих та зниклих безвісні військовослужбовців, але в цілому це базові та стандартні виплати. З стратегічної точки зору, варто будувати соціальні програми з надання комплексного захисту таким особам: фінансування освіти дітей, створення спеціальних депозитів для збереження коштів цих дітей до повноліття (з метою унеможливлення використання відповідних грошових фондів іншими особами у власних цілях) з подальшим обов'язковим проходженням курсу фінансової грамотності для них; вигідне кредитування потреб цих сімей, створення унікальних фінансових продуктів, які б допомагали ефективно заощаджувати та інвестувати наявні кошти. Гарним прикладом такого підходу є Children of Fallen Patriots Foundation¹², американська організація, яка підтримує дітей загиблих американських військових шляхом надання грантів на навчання, або влаштування в школи та коледжі на безоплатній основі. Своєю місією дана організація вважає надання можливості кожній дитині загиблого воїна отримати достойну освіту без додаткових витрат. Це є своєрідною інвестицією в майбутнє США та вшануванням тим, хто загинув, захищаючи країну. З іншого боку, заощаджені на навчання кошти мають бути використані сім'єю на покращення свого добробуту чи розвиток власного бізнесу.

Окремою категорією вразливих груп населення варто розглядати військових. До неї входять ветерани, які брали участь у військових діях, та можуть стикатись з травмами, посттравматичним розладом та іншими проблемами, які впливають на їх фінансову стабільність та працевлаштування на цивільні робочі місця; інваліди війни, тобто особи з інвалідністю, отриманою під час війни, яка впливає на їх працездатність, а тому і доступ до фінансових послуг; особи, що стали військовослужбовцями після повномасштабного вторгнення, а тому втратили своє робоче місце, які потребують повернення в цивільне життя з повноцінною фінансовою оплатою на довоєнному рівні.

¹² Official website of Children of Fallen Patriots Foundation.
URL: <https://www.fallenpatriots.org/>

Для перелічених вразливих груп населення, які напряму пов'язані з військовим сектором, варто створювати комплексну архітектуру обслуговування, на основі окремого соціального інституту, направлено на захист учасників війни. Такий підхід дозволить оптимізувати та спростити бюрократичні процедури, які змушені проходити військові.

Міністерство у справах ветеранів США (United States Department of Veterans Affairs¹³) започаткувало окремий напрямок підтримки, який направлений на підвищення фінансової інклюзії ветеранів у фінансові процеси. Загалом, існує п'ять ключових векторів, які допомагають учасникам військових дій розуміти та покращувати свій фінансовий стан (рис. 4).

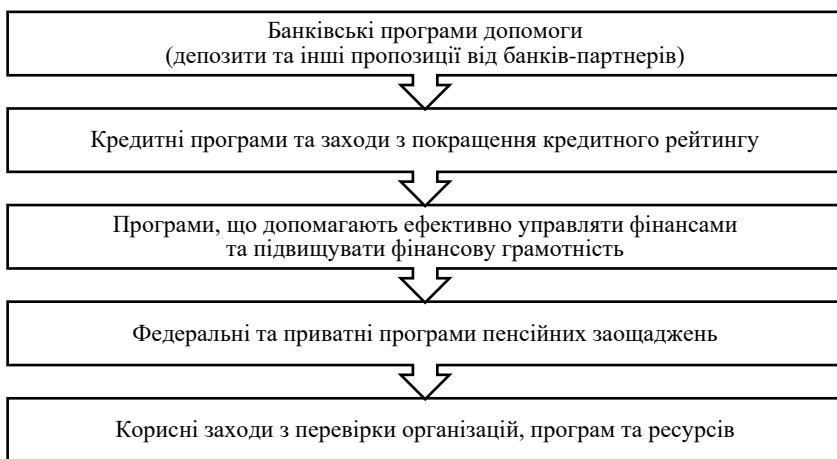


Рис. 4. Вектори покращення фінансової інклюзії ветеранів у США

Джерело: складено автором на основі United States Department of Veterans Affairs

Одним з найцікавіших компонентів комплексу підтримки ветеранів США є програми, що допомагають ефективно управляти фінансами та підвищувати фінансову грамотність. До них належать наступні заходи: розвиток навичок з уникнення шахрайства для ветеранів, з мінімізації переplat; ознайомлення з спеціальними фінансовими послугами для ветеранів, з доступними безкоштовними програмами підтримки від державних установ та некомерційних організацій; розвиток вмінь на основі різноманітних інструментів, які допомагають приймати більш

¹³ Official website of United States Department of Veterans Affairs. URL: <https://benefits.va.gov/benefits/financial-literacy.asp>

обґрунтовані фінансові рішення як цивільній особі; підтримка при простроченні іпотечних платежів. Отже, фінансова грамотність розглядається як основа ефективного використання фінансових ресурсів ветеранами.

Приклад американського комплексного підходу є актуальним і для України, так як людиноцентричний підхід дозволяє максимально ефективно інвестувати кошти в навчання вразливих груп військовослужбовців, що в результаті матиме позитивний фінансовий ефект на економіку в цілому.

Війна має значний вплив на економічне та соціальне становище населення, зокрема на осіб, що втратили домівки, робочі місця, рідних чи отримали інвалідність. Тому вразливі групи населення, які виникли під час війни в Україні, потребують особливої уваги в сфері фінансової інклюзії. Успішна інтеграція цих груп населення може бути реалізована на основі програм та політик, спрямованих на забезпечення рівного доступу до фінансових послуг, навчання фінансовій грамотності, створення механізмів для зменшення фінансових перешкод та підвищення усвідомленості про важливість фінансової інклюзії. Основною метою таких заходів є забезпечення можливості для вразливих груп населення використовувати фінансові ресурси, отримувати підтримку та здійснювати фінансові операції, що в цілому сприятиме їх економічному та соціальному розвитку, а також забезпечить фінансову стабільність.

3. Застосування інноваційних підходів для розвитку фінансової інклюзії в Україні

Важливість максимізації фінансової інклюзії в Україні стала особливо помітною після повномасштабного вторгнення росії до України. Проте на даному етапі існування українських фінансових продуктів варто пріоритизувати розвиток різних напрямків залежно від їх популярності для населення. Такий підхід дозволить привчити до користування сучасними послугами різні групи людей, оскільки це стане зручно та швидко.

За даними дослідження MasterIndex¹⁴, проведеним на замовлення Mastercard, у 2022 році значно зросла частота використання мобільного банкінгу: 31% респондентів використовують цифровий банкінг щодня, 41% роблять це кілька разів на тиждень. При цьому популярні послуги

¹⁴ Mastercard study: 51% of Ukrainians are ready to entirely switch to digital banking.
URL: <https://www.mastercard.com/news/eemea/en/newsroom/press-releases/press-releases/en/2023/april/mastercard-study-51-of-ukrainians-are-ready-to-entirely-switch-to-digital-banking>

стосуються різних сфер життя користувачів – від комунальних послуг до оплати кредитів та відкриття депозитів (рис. 5).

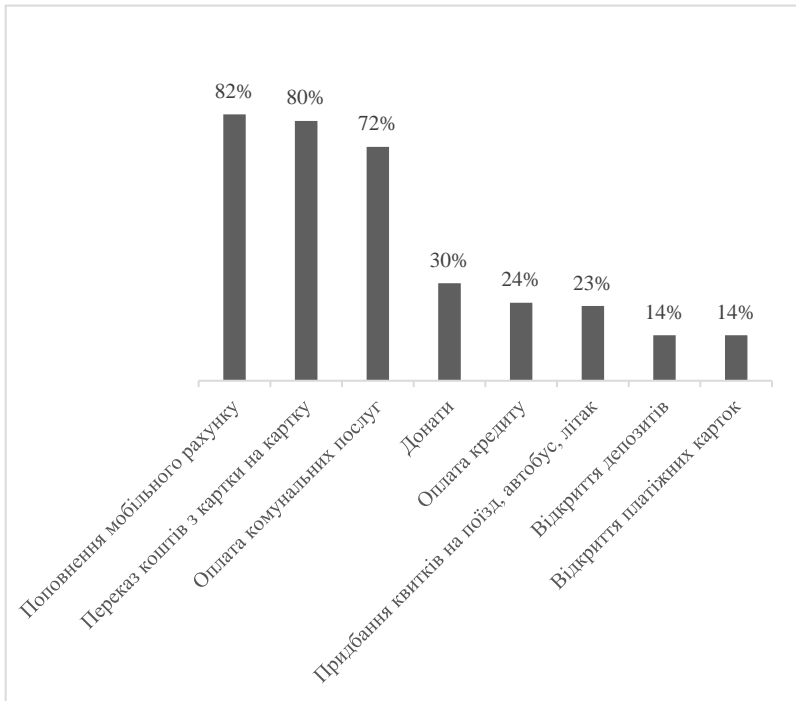


Рис. 5. Послуги онлайн-банкінгу, якими найчастіше користувались українці в 2022 р.

Джерело: складено автором на основі Mastercard study

Як бачимо, найбільш популярними є три групи послуг: поповнення мобільного рахунку (82%), переказ коштів з карти на карту (80%) та оплата комунальних послуг (72%). Відповідно напрямками, у яких є найбільший потенціал для розвитку, є оплата кредиту, придбання квитків, відкриття депозитів та відкриття платіжних карток, оскільки даними послугами користується менше 30% респондентів. Окремою категорією виділяємо донати, оскільки особливого розвитку вони набули під час війни. В майбутньому дана категорія може трансформуватись, так як культура фінансової допомоги чи донати різноманітним фондам збережеться, але при цьому зміститься об'єкт підтримки.

У цьому ж дослідженні респондентів опитали, який додатковий функціонал варто розвивати в онлайн-банкінгу. Одна з пропозицій, яка найбільше впливає на фінансову інклюзію стало уніфіковане оформлення платіжних карток онлайн в будь-якому банку (рис. 6).

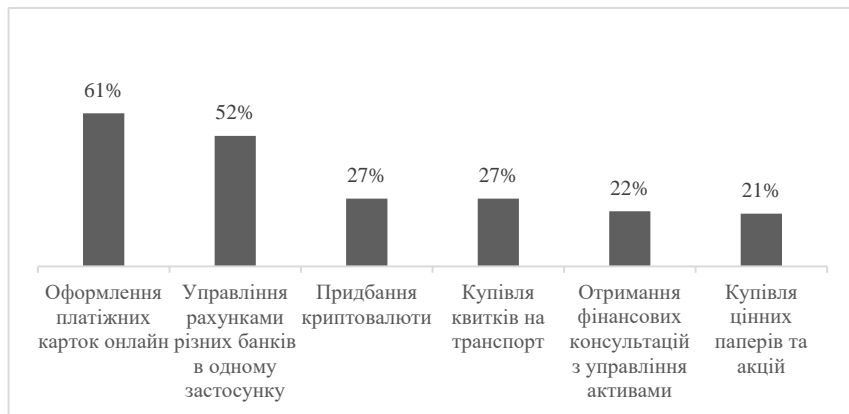


Рис. 6. Послуги онлайн-банкінгу, якими найчастіше користувались українці в 2022 р.

Джерело: складено автором на основі Mastercard study¹⁵

Розуміючи фокус розвитку фінансових продуктів в Україні, варто будувати стратегію покращення фінансової інклюзії з використанням інноваційних інструментів. Для розвинутих країн характерним є широке використання сучасних технологій у фінансовій сфері – FinTech. Але навіть в цих країнах досі існують проблеми з створенням зручних та доступних продуктів для усіх верств населення незалежно від їх фінансового стану, працевлаштування чи місця проживання. Розглянемо актуальні варіанти інноваційних технологій для українського ринку в умовах повоєнної відбудови.

1. Сучасні платіжні системи та електронні гаманці. Уніфікація та розвиток існуючих платіжних систем та розробка нових, які дозволять швидко здійснювати безготівкові платежі через мобільні додатки, електронні гаманці, QR-коди тощо. Даний варіант забезпечить швидкі та

¹⁵ Mastercard study: 51% of Ukrainians are ready to entirely switch to digital banking. *Mastercard | A World Beyond Cash | Leader in Global Digital Payment Solutions & Technology.* URL: <https://www.mastercard.com/news/eemea/en/newsroom/press-releases/press-releases/en/2023/april/mastercard-study-51-of-ukrainians-are-ready-to-entirely-switch-to-digital-banking>

зручні способи здійснення платежів для всіх категорій населення, незалежно від наявності в даний момент доступу до своїх банківських рахунків чи наявності працюючого банківського відділення поруч в цей момент.

2. Технології блокчейн. Використання вказаних технологій забезпечить безпеку та прозорість фінансових транзакцій, які буде проводити користувач, що в свою чергу зменшить їх вартість та час через мінімальну участь людей в процесі. Криптографічні методи захисту даних клієнтів у блокчейні забезпечують їх безпеку від несанкціонованого доступу та маніпуляцій. Ще однією перевагою даної технології є можливість використовувати смарт-контракти – програми, які автоматично здійснюють угоди, коли виконуються певні умови, визначені сторонами.

3. Краудфандингові платформи. Це загальнодоступні платформи, які дозволяють збирати кошти від громадськості для підтримки певних проектів, бізнесу чи особистих потреб деяких груп населення. Такі збори часто створюють для підтримки та розвитку малого бізнесу, або вразливої групи осіб, які через певні фізіологічні чи ментальні обмеження не мають доступу до традиційних джерел фінансування.

4. Персоналізовані аналітичні інструменти. Забезпечення високого рівня фінансової грамотності населення часто є надскладним завданням, тому використання аналізу даних та штучного інтелекту для розуміння персоналізованої фінансової інформації клієнтів значно підвищує ефективність використання фінансових ресурсів. В цілому, такі інструменти дозволяють робити більш точну оцінку кредитного ризику, шукати та підбирати персоналізовані пропозиції та рекомендації щодо фінансових послуг з вибраними умовами.

5. Розширення переліку продуктів та послуг в онлайн-банкінгу. Сучасний розвиток онлайн-банкінгу та мобільних додатків відбувається щоденно, постійно покращуючи та розширюючи їх можливості. Такий безупинний процес дозволяє клієнтам здійснювати типові банківські операції, перекази коштів, купувати акції, облігації та криптовалюти, блокувати підозрілі транзакції та ефективно керувати власними фінансами безпосередньо з смартфонів чи комп'ютерів. Це критично важливо для людей, які мають обмежений доступ до традиційних банківських послуг.

6. Розвиток електронного документообігу та цифрової ідентифікації. Впровадження електронних систем обробки документів та віддаленої ідентифікації клієнтів дозволить спростити процес отримання

фінансових послуг та забезпечити безпеку та конфіденційність персональних даних, уникаючи при цьому махінацій та шахрайства.

В рамках інноваційного підходу забезпечення високого рівня фінансової інклюзії в Україні має включати поетапний розвиток не тільки фінансової системи з вдосконаленням фінансових послуг і продуктів, а й підвищення фінансової грамотності населення. Зі стратегічної точки зору розвиток майбутнього залежить від освіченості населення, оскільки сучасні інноваційні інструменти не будуть корисними для населення без відповідної освіти. Тому застосування інновацій для підвищення фінансової інклюзії українців має бути реалізовано з урахуванням рівня фінансової грамотності населення в Україні (рис. 7).

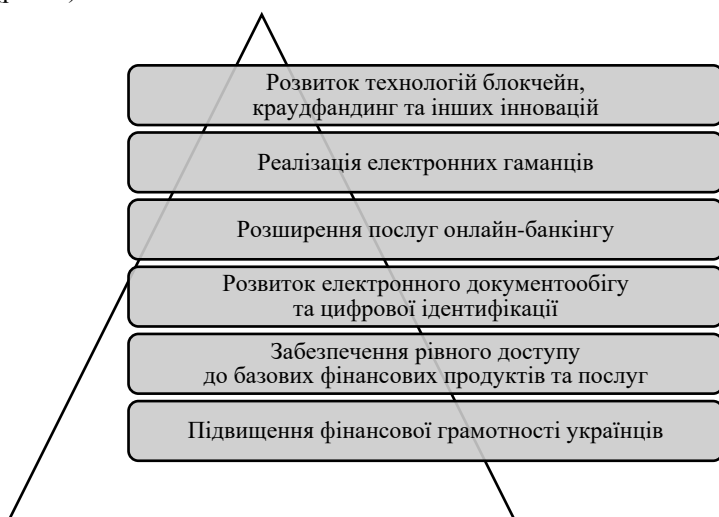


Рис. 7. Етапи впровадження фінансових інновацій для розвитку фінансової інклюзії в Україні

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, інноваційні підходи є важливим інструментом для покращення рівня фінансової інклюзії в Україні. Вони мають стати основою для сприяння забезпечення рівного доступу до фінансових послуг для широкого кола населення, включаючи віддалені регіони та вразливі групи. Розвиток мобільних фінансових послуг є одним з ключових інноваційних підходів, оскільки використання мобільних технологій дозволяє зробити фінансові послуги більш доступними та

зручними для населення. Впровадження технологій блокчейн може забезпечити більшу безпеку та прозорість фінансових операцій, а також сприяти розвитку нових фінансових інструментів.

Загальною метою застосування інноваційних підходів є забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх верств населення в Україні, що сприятиме зростанню економіки, зменшенню нерівності та покращенню добробуту громадян.

ВИСНОВКИ

Питаннями планування відбудови української економіки варто займатись уже зараз. Одним з ключових завдань має стати розвиток фінансової інклюзії українців. Високий рівень фінансового включення є основою стабільності та зростання економіки. На прикладі країн Європейського Союзу, таких як Німеччина, Естонія, Латвія, Польща бачимо, що запорукою підвищення фінансової інклюзії є наявність фінансового рахунку у більшості населення. В Україні цей показник поки є нижчим за середній по європейським країнам, проте демонструє швидші темпи приросту. Забезпечення швидкого та прозорого відкриття рахунку допоможе підвищити супутні показники фінансової інклюзії та покращить її загальний стан.

Ефективна стратегія розвитку фінансової інклюзії в Україні має враховувати потреби вразливих груп населення, як виникли після вторгнення росії до України, як цивільних, так і військових. В світовій практиці існують приклади, коли створення спеціальних умов для вразливих груп населення підвищує фінансову інклюзію загалом – як Японія підтримувала постраждалих після вибуху на Фукусімі, як США допомагає родинам загиблих військових та як діє США в рамках програми допомоги ветеранам війни. Для України також варто створити всеохоплюючий механізм допомоги учасникам війни в фінансових процесах з створенням спеціальних продуктів та послуг.

Для ефективнішого розвитку фінансової інклюзії варто використовувати інноваційні підходи, оскільки вони відіграють ключову роль для економіки України. Вони забезпечують рівний доступ до фінансових послуг для більшості населення, зокрема віддалених регіонів та вразливих груп. Першочергово варто вдосконалювати фінансові послуги в онлайн-банкінгу, блокчейн-технології та електронні гаманці. Проте, інновації будуть успішно впроваджуватись лише за умов високого рівня фінансової грамотності населення України. Відповідно ще одним напрямком, який варто активно просувати, є підвищення фінансової освіченості українців.

АНОТАЦІЯ

В умовах сьогодення важливо розглядати способи відбудови української економіки та забезпечення її стабільного зростання з врахуванням важливості фінансової інклюзії. В дослідженні наведено порівняння ключових показників фінансової інклюзії України і деяких країн Європейського Союзу та встановлено потенційні вектори їх зростання. Окреслено ключовий аспект зростання показників фінансового включення за допомогою полегшення доступності усіх верств населення до відкриття фінансових рахунків. Розглянуто особливості цивільних та військових вразливих груп населення, які виникли внаслідок війни в Україні в рамках фінансового процесу. Запропоновано механізм всеохоплюючого доступу учасників війни до фінансових продуктів та послуг з додатковими консультаціями та підвищенням їх обізнаності. Деталізовано популярні фінансові операції, якими найчастіше користуються українці після повномасштабного вторгнення. Охарактеризовано інноваційні фінансові послуги, які матимуть позитивний вплив на покращення фінансової інклюзії в Україні.

Література

1. Empowering the poor through financial services. *CGAP*. URL: https://www.cgap.org/sites/default/files/publications/2019_07_Technical_Guide_Data_Driven_Segmentation.pdf
2. Global Financial Inclusion | DataBank. *DataBank | The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/global-financial-inclusion#>
3. Mastercard study: 51% of Ukrainians are ready to entirely switch to digital banking. *Mastercard | A World Beyond Cash | Leader in Global Digital Payment Solutions & Technology*. URL: <https://www.mastercard.com/news/eemea/en/newsroom/press-releases/press-releases/en/2023/april/mastercard-study-51-of-ukrainians-are-ready-to-entirely-switch-to-digital-banking>
4. Official website of Children of Fallen Patriots Foundation. URL: <https://www.fallenpatriots.org/>
5. Official website of The Nuclear Damage Compensation Facilitation Corporation. URL: <https://www.dd.ndf.go.jp/english/>
6. Official website of Tokyo Electric Power Company Holding. URL: <https://www.tepco.co.jp/en/decommision/index-e.html>
7. Official website of United States Department of Veterans Affairs. URL: <https://benefits.va.gov/benefits/financial-literacy.asp>
8. Ozili P. K., Ademiju A., Rachid S. Impact of financial inclusion on economic growth: review of existing literature and directions for future

research. *International Journal of Social Economics*. 2022.
URL: <https://doi.org/10.1108/ijse-05-2022-0339>

9. Кривич Я. М., Мартьянова Ю. А. Криза довіри до банків: зміст, форми прояву та наслідки. *Ефективна економіка*. 2019. № 11.
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7388> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.11.46>

10. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII : станом на 2 червня 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

11. Проекти/програми із залучення досвіду та спеціалізованих знань міжнародних партнерів із розвитку. *Національний банк України*.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/events/finansova-inklyuziya-zadlya-ekonomichnogozrostantnya-v-ukraini>

Information about the authors:

Ludmila Gumenyuk

PhD Student of Economics

at the Department of Insurance, Banking and Risk Management

Taras Shevchenko National University of Kyiv

90-A, Vasylkivska st., room 405, Kyiv, 03022, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2803-913X>